

۴. هر تأسیس صنعتی دیگری که بر روی زمین نصب شود و هر تغییری که زمین را خطرناک کند (مانند حفر چاه) از حیث مسئولیت مالک، در حکم بنا است (کاتوزیان (۴۷)).
۵. در مواردی که به موجب قرارداد یا شرط ضمنی، سلامت مال مورد امانت، تضمین شده باشد، زیان دیده از اثبات تقصیر معاف است.
۶. در صورتی که ملک مجاور، بر اساس گودبرداری غیراصولی پیمان کار، تخریب شود، مسئولیت اصولاً با پیمان کار است، نه مالک ملک؛ چرا که خسارت عرفاً مستند به فعل پیمان کار است.

ماده ۳۳۴ : مسئولیت ناشی از حفاظت حیوان

- مالک یا متصرف حیوان مسوول خساراتی نیست که از ناحیه آن حیوان وارد می شود مگر اینکه در حفظ حیوان تقصیر کرده باشد لیکن در هر حال اگر حیوان به واسطه عمل کسی منشاء ضرر گردد فاعل آن عمل مسوول خسارات وارده خواهد بود.
۱. مطابق قاعده، اثبات تقصیر بر عهده‌ی مدعی است و زیان دیده بار اثبات را بر عهده دارد.
۲. اگر متصرف حیوان از احتمال حمله حیوان آگاه نبوده و عدم آگاهی او ناشی از تقصیر نباشد، ضامن خسارات وارده از ناحیه حیوان نخواهد بود (م. ۵۲۲. ق. ۱. م.).
۳. نگهداری حیوان یا هر شیء خطرناکی که مالک توانایی نگهداری آن را ندارد خود، نوعی تقصیر محسوب می شود (تبصره ۱ و ۲ م. ۵۲۲. ق. ۱. م.).
۴. هرگاه شخصی با اذن کسی که حق اذن دارد، وارد منزل یا محلی که در تصرف اوست، گردد و از ناحیه حیوان یا شیئی که در آن مکان است صدمه و خسارت ببیند، اذن دهنده ضامن است، خواه آن شیء یا حیوان قبل از اذن در آن محل بوده یا بعداً در آن قرار گرفته باشد و خواه اذن دهنده نسبت به آسیب رسانی آن علم داشته باشد یا نداشته باشد مگر اینکه آسیب مستند به مصدوم باشد (م. ۵۲۳. ق. ۱. م.); در ماده اخیرالذکر مقنن تقصیر متصرف را مفروض دانسته است.

ماده ۳۳۵ : تصادم دو وسیله نقلیه

- در صورت تصادم بین دو کشتی یا دو قطار راه آهن یا دو اتومبیل و امثال آنها مسوولیت متوجه طرفی خواهد بود که تصادم در نتیجه عمد یا مسامحه او حاصل شده باشد و اگر طرفین تقصیر یا مسامحه کرده باشند هر دو مسوول خواهند بود.
۱. به اعتقاد برخی، مسوولیت دارنده وسیله نقلیه موتوری زمینی، «مسئولیت محض یا نوعی یا بدون تقصیر»^۱ و مبتنی بر «نظریه خطر» است و برای معاف شدن از مسئولیت، صرف اثبات

۱- با وجود شهرت نظریه مسئولیت بدون تقصیر دارنده وسیله نقلیه، به نظر می رسد چنین مسئولیتی مستند صریح قانونی ندارد و مسئولیت دارنده خودرو، صرفاً تحصیل بیمه نامه است (ماده ۲ قانون بیمه اجباری ۱۳۹۵) و مسئولیت جبران خسارت

عدم تقصیر، کافی نیست، بلکه باید قوه قاهره اثبات شود (کاتوزیان (۴۷))؛ بنا بر این نظر، در فرضی که مالک اتومبیل و راننده‌ی آن متفاوت است، زیان دیده (شخص ثالث) می‌تواند خسارت خود را از راننده، طبق قواعد اتلاف یا تسبیب یا از دارنده (طبق قانون بیمه اجباری)، فقط با اثبات ورود خسارت و بدون نیاز به اثبات تقصیر او، مطالبه کند منتها مسئولیت دارنده فرع بر مسئولیت راننده است یعنی دارنده در صورتی مسئول است که راننده مسئول باشد.^۱

۲. در قوانین ایران، اصل بر مسئولیت «مبتنی بر تقصیر» است، اما تقصیر مبنای منحصر مسئولیت نیست و مسئولیت بدون تقصیر نیز در برخی مواد پیش‌بینی شده است. اما در تعارض مسئولیت نوعی با مسئولیت مبتنی بر تقصیر، مسئولیت ناشی از تقصیر، مقدم است.

۳. تکلیف دارنده وسیله نقلیه طبق قانون بیمه اجباری^۲، بیمه نمودن وسایل نقلیه در قبال خسارت بدنی (به میزان حداقل دیه یک مرد مسلمان در ماه حرام) و مالی^۳ (حداقل ۲/۵ درصد تعهدات بدنی) است

در فرض وجود بیمه‌نامه، در حدود بیمه‌نامه و مقررات، با بیمه‌گر و نسبت به مازاد، بر عهده مسبب حادثه است و در فرض فقدان بیمه‌نامه، با مسبب حادثه یا صندوق تأمین خسارات بدنی است (بند الف و ب ماده ۴)؛ حذف عبارت «مسئولیت دارندگان» وسایل نقلیه در عنوان قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵ نیز، برداشت اخیر را تقویت می‌کند؛ شایان ذکر است که قانونگذار، ضمانت اجرای عدم تحصیل بیمه‌نامه را، با جمع سایر شرایط، جزای نقدی در نظر گرفته است (بند پ ماده ۴)

۱- مسئولیت دارنده وسیله نقلیه (در تحصیل بیمه‌نامه)، مانع از مسئولیت شخصی که حادثه منسوب به فعل یا ترک فعل او است نمی‌باشد؛ به عنوان مثال ممکن است خسارت ناشی از نقص فنی خودرو بوده و مسئولیت آن بر عهده عرضه کننده خودرو باشد (م ۳ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو مصوب ۱۳۸۶/۳/۲۳)؛ در هر حال خسارت وارده از محل بیمه‌نامه وسیله نقلیه مسبب حادثه پرداخت می‌گردد (تبصره ۲ ماده ۱ قانون بیمه اجباری)؛ بنابراین در عمل، رجوع به اشخاص اخیرالذکر، زمانی موضوعیت پیدا می‌کند که بیمه، خسارات وارده را پوشش ندهد.

۲- اجرای قانون بیمه اجباری وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵/۲/۲۰ منوط به تصویب آیین‌نامه نیست و مادامی که آیین‌نامه جدید آن تصویب نشده است، آیین‌نامه‌های اجرایی موجود، در حدودی که مغایر این قانون نباشد معتبر است (م ۶۴)؛ شایان ذکر است از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون (۱۳۹۵/۳/۲۹)، قانون سال ۱۳۸۷ صریحاً نسخ گردید (م ۶۶).

۳- مطابق تبصره ۳ و ۴ ماده ۸ قانون بیمه اجباری، خسارت مالی ناشی از حوادث رانندگی، صرفاً تا میزان خسارت متناظر وارده به گران‌ترین خودرو متعارف (یعنی خودرویی که قیمت آن کمتر از ۵۰ درصد سقف تعهدات بدنی است) از بیمه‌گر و یا مقصر حادثه قابل جبران خواهد بود؛ بنابراین، حداکثر مسئولیت مالی زیان‌زننده و بیمه‌گر در قبال خودروی زیان‌دیده، کمتر از نصف دیه کامل در ماه حرام است؛ به عنوان مثال، اگر دیه کامل در ماه حرام، ۲۸۰ میلیون تومان باشد و خودروی زیان‌دیده به ارزش ۱۳۹/۹۹۹/۹۹۹ تومان به کلی تلف شود، بیمه‌گر به میزان تعهد مقرر در بیمه‌نامه (حداقل ۲/۵٪ تعهدات بدنی) مسئول است و زیان‌دیده می‌تواند مازاد آن را، چنانچه تحت پوشش بیمه نبوده باشد از اموال زیان‌زننده جبران نماید و زیان‌زننده مکلف به جبران خسارت است چراکه خودرو زیان‌دیده، متعارف محسوب می‌شود اما چنانچه در همین فرض، ارزش خودرو ۲۸۰ میلیون تومان باشد بیمه‌گر و زیان‌زننده حداکثر تا ۱۴۰ میلیون تومان مسئول بوده و بیش از آن مسئولیتی

که در اثر حوادث وسیله نقلیه مذکور به اشخاص ثالث وارد می‌شود؛ همچنین أخذ بیمه حوادث برای پوشش خسارت‌های بدنی وارد شده به راننده مسبب حادثه (به میزان حداقل دیه یک مرد مسلمان در ماه غیرحرام) می‌باشد؛ لیکن تحصیل بیمه مازاد بر این، اختیاری است (مواد ۳ و ۸ ق.ب.ا).
 ۴. طبق تبصره ۱ ماده ۲ قانون بیمه اجباری، «دارنده» از نظر این قانون اعم از مالک و یا متصرف وسیله نقلیه است و هر کدام که بیمه‌نامه موضوع این ماده را تحصیل کند، تکلیف از دیگری ساقط می‌شود؛ لذا اگر مالک، سلطه معنوی بر خودرو دارد، خود او دارنده محسوب می‌شود و اگر سلطه معنوی او به دیگری منتقل شده باشد مالک، دیگر دارنده محسوب نمی‌شود (صفایی (۴۹)، ص. ۲۴۹).
 ۵. طبق بند ۱ ماده ۱ قانون بیمه اجباری، منظور از «شخص ثالث»، هر شخصی است که به سبب حوادث وسیله نقلیه موضوع این قانون دچار خسارت بدنی و یا مالی شود، به استثنای راننده مسبب حادثه^۱؛ بنابراین اولاً از این مقرر چنان استنباط می‌شود که حتی بیمه‌گذار هم ثالث محسوب می‌شود، ثانیاً در صورتی که دو وسیله با هم تصادم کنند و تصادم منتسب به هر دو باشد رانندگان دو وسیله نسبت به یکدیگر ثالث محسوب می‌شوند و می‌توانند بخشی از خسارات وارده به خود را از بیمه‌گر طرف مقابل مطالبه نمایند (ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی بیمه).
 ۶. در تصادم دو خودرو چند فرض متصور است:

- ۱- یکی، عامد و دیگری عامد نباشد (خواه مقصر باشد یا نباشد): عامد مسئول است (م ۵۳۷ ق.م.ا).
- ۲- یکی، مقصر و دیگری مقصر نباشد: مقصر مسئول است (م ۳۳۵ ق.م.ا؛ م ۵۳۷ ق.م.ا).
- ۳- تصادم به هر دو نسبت داده شود (خواه هر دو مقصر باشند و یا «هیچکدام مقصر نباشند»): بر اساس قاعده اتلاف، ضمان بر هر دو تحمیل شده و راننده هر خودرو، مسئول «نصف»^۲ تمام خسارت طرف مقابل (اعم از مالی و بدنی) است (م ۵۲۸ ق.م.ا).

ندارند و زیان مالک خودرو، جبران نشده باقی می‌ماند (بنابراین بهتر است مالک خودرو، نسبت به تحصیل بیمه‌نامه بدنه اقدام کند تا در صورت بروز چنین حوادثی، مابقی خسارت را از محل بیمه‌نامه بدنه خویش جبران نماید)؛ همین حکم، در فرض ورود خسارت جزئی هم صادق است؛ به عنوان مثال، اگر خودروی ۲۸۰ میلیون تومانی ۲۰٪ خسارت ببیند (۵۶ میلیون تومان)، حداکثر تا ۱۰٪ آن (تا ۲۸ میلیون تومان) قابل مطالبه از بیمه‌گر و زیان‌زننده خواهد بود و مابقی جبران نشده باقی می‌ماند؛ مفهوم واژه «متناظر» در تبصره ۳ ماده ۸ قانون بیمه اجباری، مؤید استنباط اخیر است.

۱- به موجب ماده ۳ قانون بیمه اجباری، دارنده وسیله نقلیه مکلف است برای پوشش خسارت‌های بدنی وارد شده به راننده سبب حادثه، حداقل به میزان دیه مرد مسلمان در ماه غیرحرام، بیمه حوادث أخذ کند؛ بنابراین راننده مسبب حادثه نیز تحت پوشش بیمه قرار گرفته است.

۲- تنصیف مسئولیت در برابر راننده طرف مقابل است و شامل سرنشینان طرف مقابل نمی‌شود، چراکه سرنشینان نسبت به هر دو راننده، ثالث محسوب می‌شوند؛ بنابراین هر دو راننده مقصر، ضامن خسارت کل سرنشینان هر دو خودرو هستند.

- ۴- تصادم به یکی از طرفین یا ثالث (اعم از حقیقی یا حقوقی) منتسب باشد: آن شخص ضامن است (م ۵۰۵ ق.م.ا)
- ۵- تصادم به هیچکدام از طرفین نسبت داده نشود (ناشی از قوه قاهره): هیچ یک از طرفین مسئول نیستند (م ۵۳۰ ق.م.ا)
۷. به اعتقاد برخی، در فرض آسیب رسیدن به شخص ثالث در اثر تقصیر دو راننده، شخص ثالث می‌تواند جبران تمام خسارت را از هر کدام که بخواهد، مطالبه کند (کاتوزیان (۴۷)، ص. ۹۴).
۸. اگرچه قوه قاهره رافع مسئولیت راننده وسیله نقلیه است ولی زیان دیده می‌تواند جبران خسارت خود را از بیمه‌گر مطالبه نماید زیرا طبق بند پ ماده ۱ قانون بیمه اجباری (۱۳۹۵)، مفهوم حادثه شامل سانحه بر اثر حوادث «غیرمترقبه» نیز می‌شود و همچنین طبق ماده ۱۷ همین قانون، برخلاف قانون سال ۱۳۴۷، قوه قاهره از تعهدات بیمه‌گر استثناء نشده است؛ همچنین است در خصوص تقصیر سنگین عابر پیاده که اگرچه رافع مسئولیت راننده است^۱ اما از مسئولیت شرکت بیمه در جبران خسارت نمی‌کاهد و بیمه‌گر در حدود بیمه‌نامه مکلف به جبران خسارت عابر است.
۹. چنانچه خسارت ناشی از تصادم وسیله نقلیه، ناشی از عواملی نظیر نقص راه، عیب ذاتی وسیله نقلیه و ... باشد، بیمه‌گر یا صندوق، پس از پرداخت خسارت به زیان‌دیده، می‌تواند به مسببان حادثه مربوطه، به «نسبت درجه تقصیر» که درصد آن در حکم دادگاه مشخص می‌شود مراجعه کند (ماده ۱۶).
۱۰. در موارد زیر بیمه‌گر مکلف است بدون هیچ شرط و أخذ تضمینی، خسارت زیان‌دیده را پرداخت کند لیکن پس از آن می‌تواند برای استرداد تمام یا قسمتی از وجوه پرداخت شده به مسبب حادثه مراجعه کند: ۱- عمد راننده در ایجاد حادثه ۲- رانندگی در حالت مستی یا استعمال مواد مخدر یا روان‌گردان مؤثر در وقوع حادثه ۳- در صورت فقدان گواهی‌نامه رانندگی متناسب با وسیله نقلیه ۴- در صورتی که راننده مسبب، وسیله نقلیه را سرقت کرده یا از مسروقه بودن آن آگاه باشد (م ۱۵ قانون بیمه اجباری)؛ شایان ذکر است که موارد اخیر استثناء محسوب می‌شوند زیرا اصولاً بیمه‌گر حق مراجعه به راننده مسبب حادثه را برای بازیافت خسارت پرداختی ندارد.
۱۱. در خصوص خسارات وارده بر سرنشینان داخل و خارج وسیله نقلیه مسبب حادثه، چند نکته قابل ذکر است: اول اینکه تعهد ریالی بیمه‌گر در قبال زیان‌دیدگان «داخل» وسیله نقلیه مسبب

۱- هرگاه راننده‌ای که با داشتن مهارت و سرعت مجاز و مطمئن و رعایت سایر مقررات در حال حرکت است در حالی که قادر به کنترل وسیله نباشد و به کسی که حضورش در آن محل مجاز نیست، بدون تقصیر برخورد نماید، راننده مسئول نیست و در غیر اینصورت وی ضامن است (م. ۵۰۴ ق.م.ا). متنها هرگاه عدم رعایت برخی از مقررات رانندگی تأثیری در حادثه نداشته باشد، راننده ضامن نیست (تبصره ۱ م. ۵۰۴ ق.م.ا).

حادثه، برابر حاصل ضرب «ظرفیت مجاز» وسیله نقلیه در سقف تعهدات بیمه‌نامه است (م ۱۲) و در قبال زیان دیدگان «خارج» از وسیله نقلیه، «ده برابر» سقف تعهدات بدنی بیمه‌نامه است (تبصره م ۱۲)؛ دوم اینکه تعداد جنین و اطفال زیر دو سال داخل وسیله نقلیه، به ظرفیت مجاز خودرو، اضافه می‌شود (قسمت اخیر م ۱۲)؛ سوم اینکه در صورت تجاوز تعداد آسیب‌دیدگان از سقف مقرر، خسارت میان زیان‌دیدگان تسهیم می‌شود؛ به عنوان مثال، اگر سقف تعهدات بیمه‌گر، محدود به ۵ نفر باشد و ۱ نفر مازاد بر تعهدات بیمه‌گر، سرنشین وجود داشته باشد بیمه‌گر بابت خسارت وارده به هر سرنشین، پنج ششم پرداخت می‌کند (تبصره م ۱۲)؛ چهارم اینکه ما به تفاوت خسارت بدنی که مازاد بر تعهدات بیمه‌گر است، از صندوق تأمین خسارات بدنی قابل مطالبه است؛ با این تفاوت که در خصوص آسیب‌دیدگان خارج از خودرو، صندوق حق مراجعه به مسبب حادثه را ندارد (بند ۳ تبصره ۱ ماده ۲۵) اما در صورتی که پرداخت خسارت به سبب خارج از ظرفیت بودن سرنشینان «داخل» وسیله نقلیه مسبب حادثه باشد، صندوق می‌تواند پس از پرداخت خسارت به آسیب‌دیدگان، به مسبب حادثه رجوع کند و وجوه پرداختی را بازیافت نماید (بند ۲ ماده ۲۵).

۱۲. بیمه‌گر یا صندوق تأمین خسارات بدنی، حسب مورد، مکلفند خسارت بدنی تعلق گرفته به شخص ثالث را به قیمت «یوم‌الاداء» پرداخت نمایند؛^۱ در صورتی که خسارت بدنی پرداختی از سوی بیمه‌گر، بیشتر از سقف تعهدات وی باشد، می‌تواند بابت مابه‌تفاوت به صندوق مراجعه نماید مگر اینکه افزایش مبلغ قابل پرداخت بابت دیه منتسب به تأخیر بیمه‌گر^۲ باشد (ماده ۱۳).

۱۳. طبق ماده ۱۰ قانون بیمه اجباری، تعهدات بیمه‌گر بدون در نظر گرفتن جنسیت و دین اجرا می‌شود لذا در صورت فوت یک زن مسلمان و یا فوت یک غیر مسلمان (ولو از اقلیت‌های شناخته شده در قانون اساسی نباشد)، دیه کامل یک مرد مسلمان قابل مطالبه است که در این خصوص بیمه اجباری را به بیمه «حوادث» تبدیل می‌کند تا بیمه مسئولیت، زیرا در این موارد تعهد شرکت بیمه فرع بر مسئولیت بیمه‌گذار نیست.

۱- بنابراین اولاً بیمه‌گذار نیازی به تهیه الحاقیه بیمه‌نامه (ناشی از افزایش سالیانه نرخ دیه) ندارد؛ ثانیاً چنانچه بر اثر گذشت مدت از تاریخ وقوع حادثه تا قطعیت حکم دادگاه، نرخ دیه افزایش یابد، مسئولیت بیمه‌گر شامل مابه‌تفاوت هم می‌شود.

۲- چنانچه علی‌رغم وجود گزارش کارشناس صالح و نظر نهایی پزشکی قانونی، شرکت بیمه، پرداخت خسارات بدنی را موکول به رأی دادگاه کند، پس از صدور رأی مکلف به پرداخت خسارات بدنی به قیمت یوم‌الاداء بوده و نمی‌تواند بابت مابه‌تفاوت خسارت پرداختی و میزان تعهد وی، به صندوق رجوع کند (تبصره ماده ۳۶).

۱۴. در صورتی که در یک حادثه، مسئول آن به پرداخت بیش از یک دیه به هریک از زیان دیدگان محکوم شود، بیمه‌گر موظف به پرداخت تمامی دیه‌های متعلقه خواهد بود (تبصره ماده ۹ قانون بیمه اجباری).
۱۵. خسارت ناشی از کاهش قیمت خودرو در اثر تصادم نیز قابل مطالبه است.
۱۶. به منظور حمایت از زیان دیدگان حوادث رانندگی، خسارت‌های بدنی^۱ وارد به اشخاص ثالث که به علت فقدان یا انقضاء بیمه‌نامه، بطلان قرارداد بیمه، فرار کردن و یا شناخته‌نشدن مسئول حادثه و یا ورشکستگی بیمه‌گر قابل پرداخت نباشد یا به طور کلی خسارت‌های بدنی خارج از شرایط بیمه‌نامه (به استثناء موارد مصرح در ماده «۱۷») توسط صندوق مستقلی به نام صندوق تأمین خسارت‌های بدنی پرداخت خواهد شد (م ۲۱ قانون بیمه اجباری)؛ صندوق هم می‌تواند پس از پرداخت، اصولاً به مسبب حادثه رجوع کند (م ۲۵) مگر اینکه پرداخت بابت افزایش مبلغ ربالی دیه تا روز پرداخت بوده و یا ناشی از تعلیق یا لغو پروانه یا توقف و ورشکستگی بیمه‌گر بوده^۳ و یا بابت خسارت پرداختی به زیان دیدگان خارج از خودرو که مازاد سقف تعهدات بیمه‌گر بوده که در موارد اخیر صندوق، حق مراجعه به مسبب حادثه را ندارد (تبصره م ۲۵).

مبحث چهارم: در استیفاء

ماده ۳۳۶: استیفاء از کار غیر

هرگاه کسی برحسب امر دیگری اقدام به عملی نماید که عرفاً برای آن عمل اجرتی بوده و یا آن شخص عادتاً مهیای آن عمل باشد عامل مستحق اجرت عمل خود خواهد بود مگر اینکه معلوم شود که قصد تبرع داشته است.

۱- مطابق ماده ۱ قانون بیمه اجباری، منظور از خسارت بدنی، هر نوع دیه یا ارش ناشی از صدمه، شکستگی، نقص عضو، از کارافتادگی (جزئی یا کلی - موقت یا دائم) یا دیه فوت شخص ثالث به سبب حوادث مشمول بیمه موضوع این قانون است. هزینه معالجه اشخاص ثالث زیان‌دیده و راننده مسبب حادثه در صورتی که مشمول قانون دیگری نباشد، برحسب مورد، بر عهده بیمه‌گر یا صندوق تأمین خسارات بدنی است (م ۳۵).

۲- مطابق ماده ۱۷ قانون بیمه اجباری: موارد زیر از شمول بیمه موضوع این قانون خارج است:

(۱) خسارت وارده به وسیله نقلیه مسبب حادثه و محمولات آن.

(۲) خسارت مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از تشعشعات اتمی و رادیواکتیو.

(۳) جریمه یا جزای نقدی

(۴) اثبات قصد زیان‌دیده در ایراد صدمه به خود مانند خودکشی، اسقاط جنین و نظایر آن و اثبات هر نوع خدعه و

تبانی نزد مراجع قضایی

۳- در صورتی که پرداخت خسارت به سبب تعلیق یا لغو پروانه یا توقف یا ورشکستگی بیمه‌گر باشد، صندوق می‌تواند به بیمه‌گر و مدیران آن رجوع کند (نه مسبب حادثه) (بند ب م ۲۵)